

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

СТЕБЛИНИ Наталії Олександрівни

«Цифровізація державної політики як дискурс сучасності»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук

за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси

Сучасні політичні процеси неможливо уявити без використання цифрових технологій та цифрового простору. Змінились не тільки темпи обміну інформацією та щільність соціальних мереж але змінюються і базові, якісні характеристики політичного простору та політичних акторів.

Формування цілеспрямованих механізмів та технологій управління цифровим простором, моделювання інформаційних потоків та їх змістовного тлумачення з боку традиційних суб'єктів політичної взаємодії та нових учасників політичного процесу дозволяють стверджувати, що політичний простір в сучасних умовах слід розглядати не як умову формування політичного простору, а як результат політики.

Однак, незважаючи на те, що цифрові технології докорінно змінюють сучасну політику, комплексних досліджень цифрової політики як нового типу здійснення політичного процесу все ж бракує, особливо у вітчизняному науковому дискурсі. Отже, представлена дисертація Наталії Олександрівни Стеблини є актуальним дослідженням, в якому представлені не тільки базові методи та концептуальні засади аналізу цифрового простору, як нової форми реалізації політичного процесу, але запропоновані розробки ідеальних та формалізованих моделей цифрової політики.

Зазначаючи об'єктивність процесів трансформації та модифікації інфраструктури політичного процесу за рахунок цифрових технологій, авторка визначає цифровий капітал як елемент соціально-політичного

капіталу, який орієнтований на створення нових форм соціальної взаємодії та обумовлює нові стандарти в визначення «рівнів довіри»: компліментарності та солідаризації.

Важливим аспектом представленої роботи є дослідження процесу модифікації політичного простору, який завдяки цифровізації змінює структурно-функціональні характеристики, як: кількість та політичних акторів та форми їх інституалізації; способи взаємодії між суб'єктами політики, умови соціально-політичної мобілізації; засоби політичної участі (конвенційної та неконвенційної) та механізми залучення до активної взаємодії з органами державної влади.

Автор зазначає, що сучасні спільноти поєднані здебільшого не вертикальними, а горизонтальними – тимчасовими зв'язками, а отже і мобілізація спільнот за новими, мережевими принципами сприяє появі нових політичних акторів, які орієнтовані на активне використання цифрового інструментарію для взаємодії та створення віральних контентів. З цього автор робить припущення, що класичні політичні актори, які опановують нові технології повільніше, втрачають актуальні зв'язки з мережевими спільнотами та витісняються із цифрового простору. А отже, залежно ефективності використання цифрових технологій, специфіки формування політичних акторів у цифровому просторі, від здатності цих акторів мобілізувати мережеві спільноти, від цифрових компетентностей суспільств трансформуватиметься і політика держав.

Дослідження Н. О. Стеблини покликане заповнити прогалину у політологічних розвідках щодо цифровізації державної політики. У роботі цифрова політика визначається як процес упорядкування політичного дискурсу у межах цифрової інфраструктури, що постійно модифікується (самовдосконалюється та самооновлюється) за рахунок мережевої природи сучасних політики й суспільства.

Практичне значення дисертаційної роботи полягає в тому, що положення і висновки дослідження створюють базис для подальших

теоретичних розроблень і наукових розвідок з проблем цифровізації політики, зокрема для типологізації процесів цифровізації, визначення особливостей адаптації державної політики до цифровізації, особливостей взаємодії політичних інститутів та політичних акторів. Також можливим є використання розроблених авторкою комп'ютерних програм для численних моніторингів політичних процесів, маніпуляцій політичним контентом та ін.

Зміст дисертаційного дослідження, опубліковані наукові праці і автореферат дають підстави стверджувати, що наукові результати і висновки даної дисертаційної роботи цілком обґрунтовані.

Дисертаційна робота побудована логічно у повній відповідності до сформульованих авторкою завдань. Об'єкт і предмет дослідження, а також мета і завдання відповідають заявленій темі. Не викликає сумнівів наукова новизна одержаних результатів, їх теоретичне та прикладне значення. Таке твердження впливає насамперед з урахування методологічної основи дисертації, у рамках якої авторка використовує комплекс загальнофілософських, загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. Це дозволяє відстежити механізми деієрархізації політичної реальності, деконструкції традиційних соціально-політичних структур та простежити утворення нових локусів політичного простору мережевого типу. Застосовуючи формалізовану комп'ютерну модель, автор аналізує існуючі державні практик встановлення «балансу» співвідношення між локальними та глобальними суб'єктами цифрового простору.

Актуальність і складність дослідження цифровізації політики як надзвичайно мінливого явища, що призводить до зміни вектору політичного процесу зумовило здійснення дисертанткою комплексного аналізу всіх складників цифрової політики й еволюції розуміння концепту в науковому дискурсі (с. 32–80). Н. О. Стеблина аргументувала, що, незважаючи на наукові доробки сучасних дослідників щодо проблеми цифровізації політики, все ж аналізу трансформації державної політики під впливом цифровізації приділяється не так багато уваги, бо зазвичай вивчається застосування

цифрових технологій (платформ) політичними акторами. Відповідно, у дослідженні пропонується сконцентрувати увагу на визначенні процесів адаптації державної політики до цифровізації, а також типологізувати цифрові політики держав із різними стартовими умовами цифровізації.

До безсумнівних надбань дисертаційної роботи слід додати виокремлення ключових складників цифровізації політики: цифрові політичні актори, мережі користувачів, цифрова інфраструктура та цифрове поле. На увагу заслуговує розроблена ідеальна модель політики, що дозволяє продемонструвати відмінний характер здійснення політики у цифровому середовищі (с. 100-101), а також структура цифрового політичного суб'єкта (с. 101).

До здобутків роботи варто віднести дослідження трансформації цифрової політики України, Білорусі та РФ за п'ятнадцять років (с. 144–285). Авторці вдалося підтвердити початкову гіпотезу про те, що у відкритих суспільствах цифровізація призведе до розбудови децентралізованих мереж, активної взаємодії цифрових політичних суб'єктів, підсилення політичної персоніфікації та емоційності, використання прямої взаємодії цифрових політичних суб'єктів із мережевими аудиторіями. Натомість у закритих суспільствах спостерігатимуться інші типи мереж (централізовані чи розпорошені), а політична взаємодія буде менш інтенсивною. Важливим аспектом є й запропоноване розмежування цифрових політики Білорусі та РФ: тобто за різних умов адаптації до цифровізації у закритих суспільствах відбуваються відмінні процеси. Виходячи із аналізу процесів цифровізації політики в означених державах, авторці також вдається заперечити теорію модернізації, згідно із якою саме демократичні суспільства адаптуються до нових технологій швидше. На підставі зіставлення показників у цифрових політиках означених країн, автор робить висновок про те, що саме в РФ трансформації під впливом цифрових технологій відбувалися швидше. І це зумовило подальшу еволюцію цифрової політики, процедури формування

цифрових політичних суб'єктів, способи освоєння політичного простору, взаємодії із цифровою інфраструктурою та фрагментованими спільнотами.

Аргументованою є позиція дисертантки щодо того, що в означених державах спостерігаються різні типи взаємин між офіційними та масмедійними практиками (с. 288–313). Так, в Україні виокремлюється холістичний тип взаємин (із численними взаємовпливами між практиками), а в Білорусі та РФ – ізольований (без зв'язків між ними). Доцільним є зауваження про різні типи процесів, що відбуваються у межах цифрових політик держав. Наприклад, через те, що у Білорусі період розбудови масштабних централізованих спільнот відбувся пізніше, ніж в РФ, масмедійна практика розвивалася динамічніше. За рахунок цього процеси інтеграції мереж відбувалися активніше. Також формувалося більше вітчизняних цифрових політичних суб'єктів, порівняно із РФ, де обидві практики були сконцентровані довкола зарубіжних політичних акторів.

Можна погодитися з думкою дисертантки, що під впливом цифровізації глобальні цифрові гейткіпери витісняють вітчизняних політичних суб'єктів. І що для демократичних країн цифровізація теж може нести певні загрози: пропонувати форми участі, які імітують демократичні процедури; обумовлювати зниження інтенсивності внутрішньополітичної взаємодії, абсентеїзм, асиметричні інформаційні атаки, перекодування первісних інформаційних змістів, продукування симулякрів що можуть відтворюватись у межах глобалізованої цифрової інфраструктури та мати реальні політичні наслідки. Нематеріальні, цифрові ресурси набувають здатності конкурувати з матеріальними ресурсами, які здебільшого належали модерній державі.

Дисертаційну роботу завершують висновки, які узагальнюють напрацювання та наукові відкриття кожного з розділів. Вони дають цілісне уявлення про авторську концепцію. Отримані результати, висновки свідчать про вирішення поставлених завдань, вони обґрунтовані і мають важливе наукове значення.

Обґрунтованість наукових положень, висновків, сформульованих у дисертації, підтверджується публікацією основних результатів у фахових вітчизняних та іноземних виданнях, їх оприлюдненням на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях. Якість, обсяг та кількість публікацій здобувача відповідає усім вимогам. У публікаціях відображені усі основні положення та висновки дисертаційного дослідження.

У цілому позитивно оцінюючи науковий рівень дисертаційного дослідження Н. О. Стеблини, слід зазначити деякі дискусійні положення та зауваження:

1. У роботі згадано концепцію «мережевого гейткіпера» (С. Мераз, З. Папачарізі), також використовується поняття «зарубіжного цифрового гейткіпера». Але при цьому не розмежовано класичного гейткіпера та мережевого. Тож до кінця не зрозуміло, чим саме мережевий гейткіпер відрізняється від класичного, в чому специфіка взаємодії мережевого гейткіпера із аудиторіями.

2. Зазначено, що російські та білоруські цифрові політичні практики передбачають значну присутність зарубіжних політичних акторів через те, що режими є закритими і внутрішня політична взаємодія є малоінтенсивною. Проте щодо Білорусі констатовано витіснення вітчизняних політичних суб'єктів зарубіжними політичними гейткіперами. А щодо РФ зазначено більш проактивне формування дискурсу, в якому присутні ті самі зарубіжні гейткіпери: «в масмедійній практиці увага із внутрішньополітичних тем постійно переключалася на зовнішньополітичні загрози, а в офіційній політичній практиці мережі вибудовувалися довкола актуальних питань міжнародного порядку денного, при цьому представники офіційної влади формували його» (с. 358-359). Бажано було б пояснити, чому виникає ця відмінність. Чому на рівні офіційної цифрової політичної практики Білорусі не вдається впливати на формування міжнародного порядку денного?

3. Можна погодитися з автором, що цифрове поле визначає адаптацію державної політики до цифровізації. Але залишається незрозумілим, чому в такому випадку в офіційних цифрових практиках України, Білорусі та РФ (та деяких інших пострадянських республіках, про які згадано у розділі 4) спостерігаються схожі процеси? Наприклад, авторка зафіксувала наслідування техніки імітації політичної взаємодії в РФ у Білорусі та в Україні за часів Януковича. Можливо, у такому випадку треба говорити про сильні / слабкі цифрові поля (сильне цифрове поле РФ, що впливає на слабкі цифрові поля Білорусі та України)? Або ж може йтися про пострадянський дискурс, який визначає динаміку цифровізації у колишніх республіках СРСР.

4. Як автор оцінює перспективи подальшого розвитку національних держав в умовах подальшої цифровізації політичного простору? Чи здатні такі практики як цифровий розрив, вибіркоче уникнення та інші, зберегти актуальність соціально-політичної комунікації в межах модерної держави. Чи є механізми збереження суверенітету за умов розширення дієздатності межах цифрових інфраструктур.

Зважаючи на складність і багатоаспектність предмета дослідження, відзначимо, що наведенні зауваження і міркування жодною мірою не впливають на високу оцінку дисертації Н. О. Стеблини, не знижують її наукової і практичної цінності. Висловлені побажання є дискусійними та спрямовані на активізацію подальшого наукового пошуку автора.

Автореферат відображає основний зміст і висновки дисертаційного проекту, який є завершеною науковою працею. Вивчення матеріалів дисертаційної роботи та автореферату свідчить про відповідність останнього основним положенням дисертаційного проекту. В авторефераті розкриті основні наукові результати, отримані в результаті дослідження, ступінь новизни роботи, сформульовані висновки. Представлений автореферат адекватно відображає зміст дисертаційного дослідження, жодних розбіжностей між текстом дисертації та положеннями автореферату немає.

Таким чином, дисертаційне дослідження Наталії Олександрівни Стеблини відповідає існуючим вимогам МОН України, викладеним у пп. 9, 11-14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 19.08.2015 р. та № 1159 від 30.12.2015 р.), а його авторка Н. О. Стеблина заслуговує на присудження наукового ступеня доктора політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси.

Офіційний опонент

доцент, доктор політичних наук,
доцент кафедри історії та світової політики
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова

[Handwritten signature]

С.В. Коч

[Handwritten signature]
ЗАСВІДЧУЮ
Вчений секретар ОНУ імені І.І. Мечникова
[Handwritten signature] С. В. Курандо
22 04 2021 р.